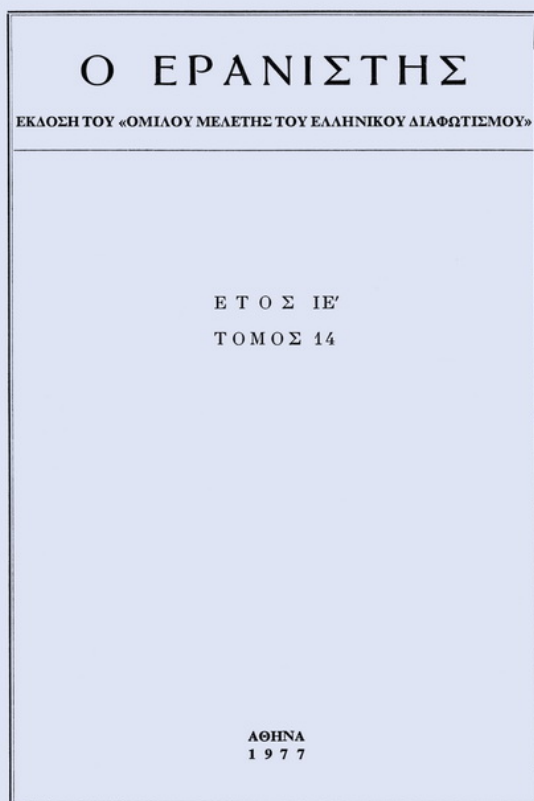

The Gleaner

Vol 14 (1977)

Ελληνικά παλαιότυπα στις μονές Προφήτη Ηλία
και Πατέρων Ζίτσας (Ιωαννίνων)

Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου

doi: [10.12681/er.379](https://doi.org/10.12681/er.379)

To cite this article:

Παπαϊωάννου Α. Γ. (1977). Ελληνικά παλαιότυπα στις μονές Προφήτη Ηλία και Πατέρων Ζίτσας (Ιωαννίνων). *The Gleaner*, 14, 209–216. <https://doi.org/10.12681/er.379>

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΤΥΠΑ

Στις μονές Προφήτη 'Ηλία καὶ Πατέρων Ζίτσας (Ίωαννίνων)

Συνεχίζοντας τὴν προηγούμενη προσπάθειά μας γιὰ τὴν ἐπισήμανση καὶ τὴ διάσωση τῶν Ἑλληνικῶν παλαιοτύπων¹ στὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου στρέψαμε τὴν ἔρευνά μας στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία τῆς Ζίτσας² καὶ στὸ ἄλλο, τῶν Πατέρων, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ χωριὸ Σακελλαρικό³.

Μὲ τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες τῶν τελευταίων σαράντα χρόνων μειώθηκαν τὰ βιβλία ποὺ ὑπῆρχαν στὶς μονὲς αὐτὲς στὸ ἐλάχιστο. Σήμερα φυλάσσονται μὲ ἐπιμέλεια στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία τριάντα παλαιότυπα⁴ καὶ στὸ μοναστήρι τῶν Πατέρων ἑφτά παλαιότυπα. Ἀπ' ὅλα αὐτὰ δύο εἶναι ἄγνωστα καὶ ἓνα ἀναφέρεται ἐλλιπῶς ἀπὸ τὸν Φ. Ἡλιοῦ καὶ τὰ βιβλιογραφοῦμε ἐδῶ. Ἀκόμη, δημοσιεύουμε τοὺς προλόγους καὶ τὶς προσφωνήσεις ποὺ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον ἢ ἔχουν ἐκδοθεῖ μὲ λάθη στὶς ὑπάρχουσες βιβλιογραφίες.

Ἡ κοινότητά τῆς Ζίτσας κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας διατηροῦσε στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία σχολεῖο⁵. Ἀκόμη, ἡ

1. Ἀποστόλου Γ. Παπαϊωάννου, *Ἑλληνικὰ παλαιότυπα τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης Δελβινακίου καὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Δελβινακίου*, π. «Μέλισσα», τ. Β' (ὑπὸ ἐκτύπωση).

2. Γιὰ τὸ μοναστήρι βλ. Ἑμ. Ι. Γεωργιάδου, *Ζίτσα ἡ κομόπολις τῆς Ἡπείρου*, Ἀθ. 1889, σ. 27. Ἀμ. Κ. Παπασταύρου, *Ἡ Ζίτσα, Πατριδογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφή*, Ἀθ. 1895, σ. 24. Βασ. Κ. Οἰκονόμου, *Ἡ Ζίτσα, κομόπολις τῆς Ἡπείρου. Ἱστορικὴ, κοινωνικὴ καὶ λαογραφικὴ μονογραφία*, Ἀθ. 1969, σ. 89 - 104.

3. Ε. Ι. Γεωργιάδου, *ὁ.π.*, σ. 28. Α. Κ. Παπασταύρου, *ὁ.π.*, σ. 17 καὶ 29. - Β. Κ. Οἰκονόμου, *ὁ.π.*, σ. 108 - 112.

4. Ἡ διαφύλαξη καὶ ἡ διατήρηση τῶν παλαιοτύπων ὀφείλεται στὸν ἐφημέριο τῆς Ζίτσας αἰδ. Κωνσταντῖνο Παππᾶ, ποὺ δέχτηκε πρόθυμα νὰ βοηθήσει τὴν ἔρευνά μας· τοῦ ἐκφράζουμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὶς εὐχαριστίες μας.

5. Ἰωάννου Λαμπρίδου, *Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων*, Α' [Ἀθ. 1880], Ἰωάννινα 1971, σ. 40. Τοῦ ἴδιου, *Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα*, τευχὸς ἕκτον, *Ἱερὰ ἐν Ἡπείρῳ Σκηνώματα ἐξ ἀλλοδαπῆς δωρεῶν τυχόντα* [Ἐν Ἀθῆναις 1888] Ἰωάννινα 1971, σ. 9 : «... εἰς τὰς παρὰ τὴν Ὀστανίτσαν καὶ Ζίτσαν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Μονὰς ὑπῆρχον ἀπὸ τοῦ Ἱεοῦ αἰῶνος προπαιδευτήρια μέχρι τοῦ τέ-

εκπαιδευτική παράδοση αναφέρει ότι στα 1779 ο Κοσμάς ο Αιτωλός συνέβαλε στην επανίδρυση σχολείου, γιατί στα 1750 είχε διακοπεί ή λειτουργία του⁶. Τα σχολεία, Δημοτικό και Σχολαρχείο, που υπήρχαν στη Ζίτσα, πέτυχαν την ενίσχυση επιφανών ιερωμένων και πλούσιων όμογενών του έξωτερικού⁷. Οι τελευταίοι συνέβαλαν ταυτόχρονα και στην καλή λειτουργία και στην επίλυση των έσωτερικών προβλημάτων των σχολείων, που, όπως ήταν φυσικό, είχαν να αντιμετωπίσουν και τις συνέπειες των αναπόφευκτων τοπικών διενέξεων⁸.

Βιβλία υπήρχαν και στα άλλα σχολεία της Ζίτσας (Άλληλοδιδασκτική Σχολή, Αστική Σχολή και στο Παρθεναγωγείο)⁹, αλλά δυστυχώς οι ποικίλες περιπέτειες του τόπου τα κατέστρεψαν. Όσα παλαιότυπα υπάρχουν σήμερα στις μονές είναι αποκλειστικά εκκλησιαστικού περιεχομένου· κυρίως Εὐαγγέλια και Μηναῖα. Τὸ παλαιότερο έντυπο είναι τοῦ 1645 καὶ τὸ νεώτερο τοῦ 1862. Τέλος, συναντήσαμε καὶ δέκα ἀκέφαλα λειτουργικά βιβλία ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ ταυτιστοῦν¹⁰.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Γκίνης - Μέζας : Δ. Γκίνης - Β. Μέζας, *Ἑλληνική Βιβλιογραφία*, 1800 - 1863, τ. Α' - Γ', 'Αθ. 1939 - 1957.
 'Ηλιού, Προσθήκες : Φ. 'Ηλιού, Προσθήκες στὴν *Ἑλληνική Βιβλιογραφία*, τ. Α', 'Αθ. 1973.
 Λαδᾶς - Χατζηδῆμος, Συμβολή : Γ. Λαδᾶ - Α. Χατζηδῆμου, *Ἑλληνική Βιβλιογραφία. Συμβολή στὸ 18ο αἶ.*, 'Αθ. 1964.

λους τοῦ ἡμίσεος τοῦ ΙΗου διατηρηθέντα». — Ε. Ι. Γεωργιάδου, *δ.π.*, σ. 31 καὶ Α. Κ. Παπασταύρου, *δ.π.*, σ. 32.

6. Ι. Λαμπρίδου, *Περὶ τῶν ἐν 'Ηπειρῷ Ἀγαθοεργημάτων*, *δ.π.*, σ. 45 καὶ 115· ἐπίσης καὶ Φ. Μιχαλόπουλου, *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός*, 'Αθ. 1940, σ. 104.

7. Ι. Λαμπρίδου, *Περὶ τῶν ἐν 'Ηπειρῷ Ἀγαθοεργημάτων*, *δ.π.*, Μέρος δεύτερον, σ. 58 - 62. Ε. Ι. Γεωργιάδου, *δ.π.*, σ. 34-40 καὶ Α. Κ. Παπασταύρου, *δ.π.*, σ. 58-60.

8. Ι. Λαμπρίδου, *δ.π.*, σ. 60-61. Β. Κ. Οἰκονόμου, *δ.π.*, σ. 117, 120.

9. Ι. Λαμπρίδου, *δ.π.*, σ. 58 : «Ὁ ἱεράρχης Βουζαίου Κωστάντιος... διὰ βιβλιοθήκης ἀξίας 4.000 γρ[οσίων] τὰ

Σχολεία... εἶχε προικοδοτήσει... Ἐν προμετωπίδι βιβλίων τινῶν, ἅπερ ἡμεῖς ἐν ἱατρικαῖς κατὰ πολλὰ τῆς Ἡπείρου μέρη ἐκδρομαῖς διεσκορπισμένα εὗρομεν, ἀναγινώσκεται τὸ ἐξῆς: "Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς κατὰ τοὺς ἁγίους Ταξίάρχας τῆς κοινῆς Σχολῆς Ζήτησης 1804"». — Ε. Ι. Γεωργιάδου, *δ.π.*, σ. 34. - Α. Κ. Παπασταύρου, *δ.π.*, σ. 33. - Β. Α. Μυστακίδου, *Ἡπειρωτικά Ἀνάλεκτα*, «Ἡπειρωτικά Χρονικά», 4 (1929), σ. 27. - Β. Κ. Οἰκονόμου, *δ.π.*, σ. 115 - 116.

10. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Γ. Πλουμίδη γιὰ τὶς συμβουλές του στὴν πορεία τῆς ἐρευνας.

Λαδῆς - Χατζηδῆμος Α'	: Γ. Λαδῆς - 'Α. Χατζηδῆμος, <i>Ἑλληνική Βιβλιογραφία</i> , 'Αθ. 1970
LEGRAND	: E. Legrand, <i>Bibliographie Hellénique: XVe-XVIe s.</i> , τ. I - IV, Παρίσι 1885-1903· <i>XVIIe s.</i> , τ. I - V 1894-1903, <i>XVIIIe s.</i> , τ. I-II, Παρίσι, 1918-1928.
ΜΠΗ	: Μονή τοῦ Προφήτη 'Ηλία τῆς κωμοπόλεως Ζίτσας 'Ιωαννίνων.
ΜΤΠ	: Μονή τῶν Πατέρων τῆς περιοχῆς κωμοπόλεως Ζίτσας 'Ιωαννίνων.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΛΑΙΟΤΥΠΩΝ

1. Εὐαγγέλιον τὸ πάλαι μέν, παρ' Ἑμμανουήλου τοῦ γλυζουίνου, τυπωθέν. νῦν δέ, παρὰ Ἰωάννου Πέτρου τοῦ Πινέλλου, τῆς Ἰσους τύποις μετατυπωθέν. Καὶ παρὰ Θεοφυλάκτου ἱερομονάχου τοῦ Τζανφουρνάρου ἐπιμελῶς διορθωθέν (...) ἀχμέ (Legrand, B.H. XVII s., Ε' ἀρ. 80). ΜΠΗ.

2. Εὐαγγέλιον... [παρὰ Ἀντωνίου τοῦ Πινέλλου τυπωθέν (...) παρὰ Νικολάου τοῦ Γλυκέως μετατυπωθέν (...) ἀφιερωθέν δὲ τῷ (...) μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας κῶ Μελετίῳ τῷ Χορτακίῳ]. 1671 (Legrand, B.H. XVII s., Γ' ἀρ. 712· Φ. 'Ηλιού, Προσθήκες ἀρ. 62). ΜΠΗ. Βιβλιοδετημένο μὲ τὸ παρακάτω Εὐαγγελιστάριο.

3. Εὐαγγελιστάριον... συντεθὲν παρ' Ἑμμανουήλ τοῦ Γλυζωνίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία, 1671 (Legrand, B.H. XVII s., Γ' ἀρ. 713· Φ. 'Ηλιού, Προσθήκες ἀρ. 63). ΜΠΗ.

4. Βιβλίον τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ... ἐπιμέλεια τοῦ Κοινοῦ Διορθωτοῦ Νικολάου Βουβουλίου Ἱατροσοφιστοῦ. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1683 (Legrand, B. H. XVII s., Β' ἀρ. 584). ΜΠΗ.

5. Βιβλίον τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ... Μετατυπωθέν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθέν παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1730 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 197). ΜΠΗ.

6. Βιβλίον τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ... Μετατυπωθέν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθέν παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1732 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 210). ΜΠΗ. (δύο ἀντίτυπα).

7. Βιβλίον τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς... Μετατυπωθέν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθέν παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1732 (Legrand, B.H. XVIII s, Α', ἀρ. 211). ΜΠΗ.

8. Μὴν Ἰανουάριος... μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1740 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 269). ΜΠΗ.

9. Μὴν Φεβρουάριος... Μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1740 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 270). ΜΠΗ.

10. Μὴν Ἀπρίλιος... Μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1740 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 272). ΜΠΗ.

11. Μὴν Αὐγούστος... Μετατυπωθεὶς, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελλαρίου. Ν. Σάρος, Βενετία 1755 (Legrand, B.H. XVIII s., Α' ἀρ. 465). ΜΤΠ.

12. Θεῖον καὶ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Κυρίου Σπυρίδωνος Μίλια. Ν. Γλυκῆς, Βενετία 1759. (Λαδᾶς - Χατζηδῆμος, Συμβολή, ἀρ. 80). ΜΠΗ.

13. Μηνᾶιον τοῦ Ἀπριλίου... [μετατυπωθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Γεωργίου Κωνσταντίνου ἐξ Ἰωαννίνων]. Δ. Θεοδοσίου, Βενετία 1761. (Λαδᾶ - Χατζηδῆμος, Συμβολή ἀρ. 90). ΜΠΗ.

14. Μηνᾶιον τοῦ Ὀκτωβρίου... Δ. Θεοδοσίου, Βενετία 1777 (Legrand, B.H. XVIII s., Β' ἀρ. 891). ΜΠΗ.

15. Μηνᾶιον τοῦ Μαΐου... Βενετία. Π. Θεοδοσίου, 1795. (Λαδᾶς - Χατζηδῆμος Α' ἀρ. 233) ΜΠΗ.

16. Εὐαγγελιστάριον... Συνταχθὲν παρὰ Ἐμμανουὴλ τοῦ Γλυζωίου. Ἐπανορθωθέντα Προτροπῇ τοῦ ποτὲ μακαριωτάτου Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Κυρίου Χρυσάνθου. Βενετία, Π. Θεοδοσίου 1801 (Γκίνης - Μέξας, ἀρ. 61). ΜΤΠ.

17. Κυριακοδρόμιον... συντεθὲν ὑπὸ τοῦ Πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου (...) ἀφιερωθὲν δὲ (...) ὑπὸ τιμιωτάτου κυρίου Ζώη Ζωσιμᾶ. Μόσχα, Τυπογραφεῖον τῆς Κοινότητος, 1808 (Γκίνης - Μέξας ἀρ. 512). ΜΠΗ.

18. Κυριακοδρόμιον... Νικηφόρου Θεοτόκου... ἐκδίδεται ὑπὸ τοῦ Φιλογενεστάτου Νικολάου Ζωσιμᾶ. Ἀθήνα, Ἀνδρέας Κορομηλᾶς, 1840 (Γκίνης - Μέξας ἀρ. 3352). ΜΠΗ.

19. Μηνᾶιον τοῦ Ἰαννουαρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέξας, ἀρ. 3825). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

20. Μηνᾶιον τοῦ Φεβρουαρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέξας, ἀρ. 3827). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

21. Μηνᾶιον τοῦ Μαρτίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς

τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέζας ἀρ. 3829). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

22. Μηναῖον τοῦ Ἀπριλλίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3831). ΜΠΗ.

23. Μηναῖον τοῦ Ἰουνίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3835). ΜΠΗ.

24. Μηναῖον τοῦ Ἰουλίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3837) ΜΤΠ.

25. Μηναῖον τοῦ Σεπτεμβρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3841). ΜΠΗ καὶ ΜΤΠ.

26. Μηναῖον τοῦ Νοεμβρίου... Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, 1843 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 3845). ΜΠΗ.

27. Μηναῖον τοῦ Ἀπριλλίου... διορθωθὲν καὶ (...) ἐξακριβωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου (...) Ἐπιστάσις τυπογραφικῇ Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Αὐταδέλφων Βελουδῶν. Βενετία, Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, 1852 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 5749). ΜΠΗ.

28. Μηναῖον τοῦ Ἰουλίου... διορθωθὲν καὶ (...) ἐξακριβωθὲν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου (...) Ἐπιστάσις τυπογραφικῇ Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Αὐταδέλφων Βελουδῶν. Βενετία, Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, 1852 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 5755). ΜΠΗ.

29. Πανθέκτη Ἱερὰ Ἐκκλησιαστικὴ... Ἐκδοθεῖσα (...) ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ τόμ. Γ', Ἀθήνα, Τυπογραφεῖον Γ. Καρυοφύλλη, 1862 (Γκίνης - Μέζας, ἀρ. 9300). ΜΠΗ.

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ Ε. LEGRAND

*1

ΘΕΙΨΟΝ ΚΑΙ ΓΕΡΟΨΟΝ / ΕΥΨΑΓΓΕΛΙΟΝ / Νεωστὶ ἀναλώμασι
καὶ δαπάνῃ / Ἀντωνίου Βόρτολι μετατυπωθὲν, / Καὶ μετὰ πλείστης
ἐπιμελείας διορθωθὲν. / ΚΑΙ ΑΨΙΕΡΩΘΕΨΟΝ / Τῷ ποτὲ Μακαριω-
τάτῳ καὶ Σοφωτάτῳ / Πατριάρχῃ Γεροσολύμων, / ΚΥΡΙΩ, ΚΥΡΙΩ /

ΧΡΥΣΑΝΘΩ / ΤΩ^ν ΝΟΤΑΡΑ^ν. / Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙ, 1747. / Παρά
Νικολάω τῷ Σάρω. αψμζ. / CON LICENZA DE'SUPERIORI, E
PRIV. / [τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ ἐκδότη μετὰ τὰ ἀρχικά Ν.Σ.] ΜΙΜΗΤΑΙ
Ε'ΣΤΕ / ΤΟΥ^ν ΧΡΙΣΤΟΥ^ν.

4ο, σ. 256. Ὁ τίτλος σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κίονες
στὰ πλάγια τῆς σελίδας, τὸν Χριστὸ καθισμένο στὴν κορυφὴ τῆς σελίδας καὶ τοὺς
τέσσερις Εὐαγγελιστὲς στὴς γωνίες. Ἐκτύπωση δίχρωμη (μαῦρο - κόκκινο) σὲ
δύο στῆλες. Οἱ σελίδες εἶναι ἀριθμημένες ἀριστερὰ μετὰ ἑλληνικοὺς καὶ δεξιὰ μετὰ ἀρα-
βικοὺς ἀριθμοὺς. Στὴς σελίδες 6, 36, 84, 146 ὁλοσέλιδες χαλκογραφίες τῶν Εὐαγγε-
λιστῶν Ἰωάννη, Ματθαίου, Λουκᾶ καὶ Μάρκου. Πολλὰ τυπογραφικὰ κοσμήματα.
Στὴ σελίδα 3 δημοσιεύεται ἡ ἀκόλουθη προσφώνηση τοῦ τυπογράφου Ἀντωνίου
Βόρτολι (διατηρῶ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου) :

ΤΩ^ν ΜΑΚΑΡΙΩΤΑ^ν ΤΩ, ΚΑΙ^ν ΣΟΦΩΤΑ^ν ΤΩ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ /
ΤΗΣ^ν ΑΓΓΛΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΓΕΡΟΥΣΑΛΗ^νΜ / ΚΑΙ^ν ΠΑ^νΣΗΣ
ΠΑΛΑΙΣΤΙ^νΝΗΣ. / ΚΥΡΙ^νΩ ΚΥΡΙ^νΩ / ΧΡΥΣΑΝΘΩ / ΤΩ^ν ΝΟ-
ΤΑΡΑ^ν / ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΟΡΤΟΛΙΣ Ο^ν ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΣ / ΤΑ^ν
Ο^νΣΑ ΚΑΤΑΘΥΜΙΑ.

ΚΟΙΝΟΝ μὲν τὸ τὰς Βίβλους προσφωνεῖν κοινὰ δὲ καὶ τοῖς
προσφωνοῦσιν αἱ ἀφορμαί. πλοῦτος γάρ, καὶ δόξα, καὶ ἀξία, καὶ προ-
γόνων εὐγένεια, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνήθητε ἐστί, καὶ τοῖς ἐπαινεῖν
ἐθέλουσι πρόχειρα· Ἐγὼ δὲ οὐδὲ ταύτην βαδιοῦμαι, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἡττον
κοινῶν τῆς Σῆς Μακαριότητος ἐφάψομαι· λέγω δὲ τῶν τῆς ψυχῆς ἀγα-
θῶν. κρεῖττον γάρ τοῦτο ἢ κατ' ἐμέ, καὶ δεινοῦ τινος ἐπαινέτον δεόμενον·
ὅς τῇν τε ἄλλην ἀρετὴν ἀξίως θαυμάσει, καὶ τὸ ὑψίνοον ἔτι καὶ πολυμαθές.
μᾶλλον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον προσκαλέσεται συναγορεύοντα οἷ,
καὶ τὰ κάλλιστα ἐκεῖνα ἐπιμετροσόμενον, τὸ δίκαιον, τὸ φιλάγαθον,
καὶ ὅσ' ἄλλα τὸν ἀριστον Ἀρχιερεά χαρακτηροῖεν πέφυκε. Ταῦτα δὲ
καὶ τούτων πλείω τοῖς περὶ ταῦτα ἐνασχολεῖσθαι πεπαιδευμένοις ἐάσαν-
τες, τοσοῦτον μόνον ἐροῦμεν, ὡς τῷ Μακαριωτάτῳ καὶ χρυσῷ τὴν γλῶτ-
ταν ΧΡΥΣΑΝΘΩ τὴν τῶν Εὐαγγελίων προσφέρομεν πραγματείαν, εὖ
ποιοῦντες. οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἐχοῖν· ἢ πῶς οὐκ ἀδικήσαιμεν ἂν, τὸν ἀρχη-
γὸν τῆς ἐκτυπώσεως παρορῶντες, καὶ τὸν τὰ μέγιστα σλλαβόντα ἡμῖν
εἰς τὴν τοῦ ἔργου ἐπανόρθωσιν; Δέξαιο τοίνυν, ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ἐνδοξε
τὸ πρὸς ἐμοῦ ὀφειλόμενόν σοι ὄφλημα. οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι δῶρον, τὸ
ἐμμελῶς ἐκπονηθένσοι, καὶ διὰ σοῦ τῆς ἀρίστης τυχὸν μεταρρυθμίσεως·
καὶ εἴθε, ὦ μοῦσαι καὶ χάριτες, ὁ καὶ πολλοῖς καὶ καλοῖς τὴν Τυπογρα-
φίαν Συγγράμμασι διακοσμήσας, μὴ παύοι τοῦ λοιποῦ κειμήλια τῶν
ἐπιστημῶν, καὶ τὸν ἄλλον πλοῦτον τοῖς φιλομαθέσιν ἐπαγόμενος.

Τὸ βιβλίον ἀναφέρει ὡς λανθάνον ὁ Φ. Ἡλίου¹¹. Εἶναι βιβλιοδετημένο μὲ τὸ παρακάτω Εὐαγγελιστάριο.

*2

ΕΥ'ΑΓΓΕΛΙ- / ΣΤΑ'ΡΙΟΝ Περιέχον τὴν τῶν Εὐαγγελιστῶν διαδοχὴν, / πόθεν ἄρχονται, καὶ ποῦ καταλήγουσιν. / Ἔτι δὲ Κανόνια ΛΕ'. ἐν οἷς εὐρίσκεται ἀεί- / ποτε τὸ Εὐαγγέλιον τῶν Κυριακῶν τοῦ ὅλου / ἐνιαυτοῦ, ὁμοίως καὶ τὸ Ἑωθινόν, καὶ ποῖος / ἤχος ψάλλεται ἐν ἐκάστη Κυριακῇ· καὶ ἕτερα / ἀναγκαῖα, περὶ τοῦ εὐρεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ / Α'γίου Πάσχα, καὶ Πασχάλιον διηγετικές. / ΣΥΝΤΕΘΕΝ ΠΑΡ' ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΟΥ / ΤΟΥ ΓΑΥΖΩΝΙΟΥ. / Τὰ δὲ ρηθέντα Κανόνια νεωστὶ ἐπανορθώθησαν προτροπῇ / τοῦ ποτὲ Μακαριωτάτου Ἱεροσολύμων Πατριάρχου / ΚΥΡ'ΙΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ. / Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙ, 1747. / Παρὰ Νικολάφ τῷ Σάρφ. / CON LICENZA DE'SUPER. E PRIVIL. / (τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου) ΜΙΜΗΤΑΙ Ε'ΣΤΕ / ΤΟΥ' ΧΡΙΣΤΟΥ'.

Φύλλο· σ. 46. Ὁ τίτλος σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο ὅπως καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐκτύπωση δίχρωμη (μαῦρο-κόκκινο), σὲ δύο στῆλες καὶ σὲ μία.

Ὁ Κ. Μέρτζιος¹² δημοσιεύει δύο προλόγους τοῦ ἀποδίδει στὸ Εὐαγγελιστάριο τοῦ 1671. Ἀπὸ αὐτοψία, ὅμως, προσέκυψε ὅτι ὁ ἕνας πρόλογος¹³ ἀνήκει στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ 1671, ἐνῶ ὁ ἄλλος πρόλογος¹⁴ ἀνήκει στὸ Εὐαγγελιστάριο τοῦ 1671.

Ὁ πρόλογος τοῦ Εὐαγγελισταρίου τῆς ἐκδόσης Σάρου τοῦ 1747 εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν πρόλογο τοῦ Εὐαγγελισταρίου ἐκδοσὴ Γλυκῆ τοῦ 1671. Τὸ μόνον ποὺ ἀλλάζει στὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1747 εἶναι ὅτι ἡ προσφώνηση γίνεται στὸν Χρῦσανθο Νοταρᾶ. Πρόκειται δηλ. ἐδῶ γιὰ «τεχνητὸ ἐκσυγχρονισμόν» ὅπως ἀναφέρει ὁ Φ. Ἡλίου¹⁵. Ἀκόμη, ὁ πρόλογος τοῦ 1747 ἀναγράφει ὡς ἐπικεφαλίδα : «Ἀντώνιος Βόρτολις ὁ τυπογράφος», ἐνῶ ἡ ἐκδοσὴ εἶναι τοῦ Σάρου. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐξηγεῖται εὐκόλα, γιὰτὶ ἀπὸ τὰ 1706 τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Σάρου εἶχε ἀγοραστεῖ ἀπὸ τὸν Βόρτολι¹⁶.

11. Προσθήκες, σ. 324, ἀρ. 171 (πίνακας τῶν ἀβιβλιογράφητων ἐκδόσεων).

12. Κατάλογος τῶν ἐκδόσεων Ν. Γλυκῆς, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 10, 1935, σ. 57.

13. αὐτ., σ. 56.

14. αὐτ., σ. 57.

15. Προσθήκες, σ. 25.

16. G. Plumidis, *Tre tipografie di libri greci : Salicata, Saro, Bortoli*, π. «Ateneo Veneto», τ. 9, 1971 σ. 247.

*3

ΜΗΝΑΙΨΟΝ / ΤΟΥΨ / ΑΥΨΟΥΨΤΟΥΨ / ΠΕΡΙΕΨΧΟΝ ΤΗΨΝ
 ΠΡΕΨΠΟΥΨΑΝ / ΑΥΨΤΩΨ ΑΨΠΑΨΑΝ / ΑΨΚΟΛΟΥΨΘΙΨΑΝ. / Μετά
 καὶ τῆς ἀναγκαιοτέρας προσθήκης / ΤΟΥΨ ΤΥΨΙΚΟΥΨ / Νεωστὶ
 μετατυπωθὲν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν / παρὰ τοῦ Γεροδιακόνου /
 ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΨΛΟΥΨ / ΕΨΝΕΤΙΨΗΨΙΝ αψος. 1776. /
 Παρὰ Νικολάφ Σάρφ. / Con Licenza de'Superiori, e Privilegio. /
 (τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ Σάρου) ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΨΣΤΕΨ τοῦ ΧΡΙΨΤΟΥΨ.

4ο, σ. 172. Ὁ τίτλος σὲ ξυλογραφικὸ πλαίσιο. Ἐκτύπωση δίχρωμη (μαῦρο -
 κόκκινο) σὲ δύο στῆλες.

᾽Απόστολος Γ. Παπαϊωάννου